

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรและการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือโดยศึกษาที่บ้านกลางพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 เอกสารที่เป็นแนวคิดทฤษฎี ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ

- แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา (พ.ศ. 2539) สำหรับศึกษาระบบคิดระบบคุณค่าและอุดมการณ์ที่ชุมชนตั้งไว้ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (พ.ศ. 2533) สำหรับศึกษาโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านชนบท
- แนวคิดการเปลี่ยนแปลง ของ สุริชัย หวันแก้ว (พ.ศ. 2535) สำหรับศึกษาความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคม อุบล เสถียรปภีร์ (พ.ศ. 2528) สำหรับศึกษา สาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (พ.ศ. 2521) สำหรับศึกษา กระบวนการ ปัจจัย และแนวโน้มที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชัยนต์ วรรณระภูติ (พ.ศ. 2537) สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท
- แนวคิดองค์ประกอบการผลิต ของ ประดิษฐ์ มัชฌิมา (พ.ศ. 2523) สำหรับศึกษาหน้าที่หลักของสถาบันเศรษฐกิจ ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (พ.ศ. 2515) สำหรับศึกษาปัจจัยที่สำคัญๆ ของสถาบันทางเศรษฐกิจชนบท เบ็ญจา อ่อนท้วม (พ.ศ. 2537) สำหรับศึกษาปัจจัยสำคัญสำหรับการเกษตรกรรม รัชนีกร เศรษฐโฐ (พ.ศ. 2528) สำหรับศึกษาสถาบันทางเศรษฐกิจในยุคเริ่มแรก

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (พ.ศ. 2537) สำหรับศึกษา เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต

อนันท์ กาญจนพันธ์ (พ.ศ. 2521) สำหรับศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจ ไพบูลย์ เสงสุวรรณ (พ.ศ. 2539) สำหรับศึกษา การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร นเรศ สงเคราะห์สุข สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบท ศิริลักษณ์ ตนะวิไชย (พ.ศ. 2534) สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เฉลิม พยาราชกูร์ (พ.ศ. 2542) สำหรับศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตทางการเกษตร อภินพ ธาระสาร (พ.ศ. 2539) สำหรับศึกษา การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต หนึ่งนุช ท่องมนต์วิทย์ (พ.ศ. 2544) สำหรับศึกษา การเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตร

ข้อมูลจากข้อ 1.1 และ 1.2 ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา
เนื้อหาในการศึกษาและนิยามศัพท์

2. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรจากระบบการผลิตในยุคเดิมที่ใช้น้ำจากเหมืองฝายในการผลิต ซึ่งใช้วิธีการแบบพื้นบ้านในการผลิตและยุคหลังจากระบบชลประทานซึ่งใช้วิธีการแบบสมัยใหม่ในการผลิต ดังนี้

- กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน ได้แก่ พ่ออู๋มี พ่อคำคำ พ่ออู๋ปั้น ยายสุทา แม่อู๋แก้ว ซึ่งบุคคลเหล่านี้สามารถจดจำและลำดับเหตุการณ์หรือบริบททั่วไปของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของชุมชน การเข้ามาของชลประทาน ความเชื่อและพิธีกรรม การถือครองที่ดิน ระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตรทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน

- กลุ่มผู้ทำการผลิตทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน ได้แก่ อ้ายบุญศรี อ้ายพล อ้ายประสิทธิ์ อ้ายหน่อแก้ว อ้ายสว่าง อ้ายสำเนา พี่มิ่ง พี่สมบูรณ์ อ้ายบุญศรี ลวดคำ อ้ายแก้วซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความรู้และมีความเข้าใจในระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในแต่ละเรื่องราวของการผลิตได้เป็นอย่างดีตั้งแต่การปลูกข้าว ข้าวโพด และมันอู ในส่วนของมันอู อ้ายบุญศรีมีความรู้มากที่สุดจนสามารถถ่ายทอดสูตรการผลิตให้ได้ผลผลิตดีแก่คนในชุมชนได้

- กลุ่มผู้นำ ได้แก่ อติตพ้อหลวงสุเทพ อู่หนาน อ้ายสม อ้ายอินทร อ้ายถวิล อ้ายจำเนียร อ้ายประสิทธิ์ และท่านพระครูวิเชียรเจ้าอาวาสวัดเจติย์แม่ครัวเป็นคนที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพและศรัทธา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี จนสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงได้ เพราะท่านอาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กและยังได้อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้คือ

3.1 แบบการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม แบบสังเกตเป็นการกำหนดประเด็นสำหรับการสังเกตสภาพพื้นที่และสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น วันที่สังเกต ประเด็นที่สังเกต ข้อสังเกตต่างๆ โดยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชาวบ้านแต่เข้าไปสังเกต กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น การสังเกตการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ และเครื่องจักรในระบบการผลิตทางการเกษตร ซึ่งได้แก่ การใช้รถเกี่ยวเกี่ยวข้าว นวดข้าว การใช้รถไถปั้นพรวนดิน การใช้รถอีแต๋นขึ้นแปลงร่องมันอตุ และข้าวโพด เป็นต้น สังเกตระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน เช่น การปลูก มันอตุ การปลูกข้าวโพด และสังเกตระบบความสัมพันธ์ของชุมชนเช่นการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนแรงงานกัน “การเอามื้อเอารวัน” การจ้างแรงงานในการผลิต และสังเกตความสัมพันธ์ของชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น ผ่านพิธีกรรมทานข้าวใหม่ ผู้วิจัยสังเกตลักษณะของกิจกรรมถ้าไม่เข้าใจก็ซักถามเพิ่มเติมการรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกตามประเด็นของวัตถุประสงค์ในการศึกษา

3.2 แบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบนี้ในหลายลักษณะ ดังนี้

- แบบสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิดไม่จำกัดคำตอบ โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามหลักๆ ไว้ก่อนซึ่งสามารถถามคำถามย่อยๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดลงไปอีก และเป็นคำถามแบบปลายเปิดกว้าง เน้นความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์และการตอบโดยจะกำหนดวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ และให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนเองและให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ทำให้บรรยากาศเป็นไปอย่างง่ายๆแบบกันเอง ไม่มีพิธีรีตรอง ไม่เป็นทางการ ไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับของข้อคำถาม การสัมภาษณ์ลักษณะนี้ใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชนตั้งแต่ประเด็นเกี่ยวกับ

ประวัติความเป็นมาของชุมชน การเข้ามาของชลประทาน ความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆ การถือครองที่ดิน ระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตรทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน ซึ่งใช้สัมภาษณ์ลักษณะนี้ใช้กับกลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน ได้แก่ พ่ออู๋ยมี พ่อตาคำ พ่ออู๋ยปุ่น ยายสุทา แม่อู๋ยแก้ว ซึ่งบุคคลเหล่านี้สามารถจดจำและลำดับเหตุการณ์หรือบริบททั่วไปของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และยังใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทำการผลิตทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน ได้แก่ อ้ายบุญศรี อ้ายพล อ้ายประสิทธิ์ อ้ายหน่อแก้ว อ้ายสว่าง อ้ายสำเนา พี่มิ่ง พี่สมบูรณ์ อ้ายแก้วซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความรู้และมีความเข้าใจในระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในแต่ละเรื่องราวของการผลิตได้เป็นอย่างดีตั้งแต่การปลูกข้าว ข้าวโพด และมันนอลู สำหรับวิธีการสัมภาษณ์ทำโดยการตั้งคำถามให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าให้ฟัง และซักถามกันไปเรื่อยๆ เป็นการพูดอย่างธรรมชาติเป็นกันเอง

- แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามที่ต้องการทราบไว้ล่วงหน้าสำหรับเก็บข้อมูลเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ของผู้ผลิตกับคนอื่นในชุมชน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ อู๋ยหนาน อ้ายสม อ้ายอินทร อ้ายถวิล อ้ายจำเนียร อดีตพ่อหลวงสุเทพ และท่านพระครูวิเชียร บุคคลดังกล่าวนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.3 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดแบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของชุมชนจากการสังเกตสภาพพื้นที่และสภาพวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชนและบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการใช้เครื่องมืออุปกรณ์และเครื่องจักรในระบบการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ การใช้รถเกี่ยวข้าว นวดข้าว การใช้รถไถปั่นพรวนดิน การใช้รถอีแต๋นขึ้นแปลง มันนอลู และการปลูกข้าวโพด แบบบันทึกการสังเกตใช้สังเกตระบบการผลิตทางการเกษตรเริ่มตั้งแต่การปลูกข้าว มันนอลู และข้าวโพด และระบบความสัมพันธ์ของชุมชนในด้านการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน การร่วมพิธีทานข้าวใหม่ แบบบันทึกนี้ยังใช้บันทึกการสัมภาษณ์และสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลในเรื่องบริบทของชุมชนตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของชุมชน การเข้ามาของชลประทาน ศาสนาความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร แบบบันทึกจะอยู่ในสมุดบันทึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อบันทึกรายละเอียด การจดบันทึกผู้วิจัยทำการจดบันทึกสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรกจดบันทึกย่อขณะที่กำลังสังเกตหรือทันทีหลังจากการสังเกตและทำ

อย่างเดียวกันขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจดบันทึกข้อมูลที่สำคัญๆ เพื่อป้องกันการลืมขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยนำบันทึกย่อที่เขียนไว้มาเรียบเรียงเป็นบันทึกที่มีข้อความขยายมากขึ้นพร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลและได้ทำการวิเคราะห์ความถูกต้องไปด้วย ตลอดจนวางแผนการเก็บข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วนในการเข้าไปเก็บข้อมูลครั้งต่อไป

4. วิธีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

4.1 ระยะเวลาในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเข้าไปศึกษาภายในชุมชนเริ่มตั้งแต่ปีการศึกษาที่ 2/2545 คือ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 โดยระยะแรกผู้วิจัยเข้าไปศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านโดยผ่านการฝึกงานภาคสนามในการศึกษาระดับมหาบัณฑิต บัณฑิตมหาวิทยาลัย เชียงใหม่รายวิชาการใช้สื่อและแหล่งความรู้ในการศึกษานอกระบบ การฝึกผู้ให้การอบรม สำหรับงานการศึกษานอกระบบ และรายวิชาการพัฒนาโครงการการศึกษานอกระบบ จากการศึกษาในครั้งนั้นผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลสภาพทั่วไปและบริบทของชุมชน หลังจากเข้าไปศึกษาชุมชนเสร็จสิ้น ผู้วิจัยก็ได้เข้าไปร่วมกิจกรรมสำคัญๆ ของชุมชนตลอดทำให้มีความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นอย่างดี จึงทำให้ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยน้อยลงและได้รับข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ

สำหรับระยะเวลาในการเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์การวิจัยผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลจากเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2546 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2547 โดยระยะแรกผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลทุกวันได้ประมาณหนึ่งเดือน หลังจากนั้นผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลสัปดาห์เว้นสัปดาห์และเข้าไปช่วงที่มีกิจกรรมสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลการวิจัย เช่น การเอามื้อเอารัน ปลูกมันนอตุ เป็นต้น การเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลด้วยดีตลอดมา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้มีโอกาสเข้าร่วมงานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ประเพณีลอยกระทง พิธีกรรมทานข้าวใหม่ การมีส่วนร่วมในการปลูกมันนอตุ

4.2 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

การฝึกงานภาคสนามของสามรายวิชาที่กล่าวมาผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บ้านกลางพัฒนาศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคเรียนที่ 2/2545 เมื่อเข้าชุมชนจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับชาวบ้านก่อนซึ่งทำได้สะดวก ผู้วิจัยเข้าไปในบทบาทของนักศึกษา นักศึกษาในกลุ่มคนหนึ่งเป็นพระที่รู้จักเจ้าอาวาสวัดเจติย์แม่คร้ว ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่ชุมชน และได้เจ้าอาวาสช่วยเหลือในการแนะนำตัวกับชาวบ้านทำให้การสร้างความสัมพันธ์

ของผู้วิจัยกับชาวบ้านเป็นไปด้วยดีได้รับความไว้วางใจและเกิดความคุ้นเคยกันได้รวดเร็ว ผู้วิจัยยังได้ขยายความสัมพันธ์กับชาวบ้านโดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น งานบุญ ประเพณี และด้านความเชื่อพิธีกรรมในระหว่างที่สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านผู้วิจัยได้สังเกตและสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางด้านกายภาพและด้านสังคมของชุมชนไปพร้อมกันด้วย

4.3 การหาผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักตามคำแนะนำของชาวบ้านด้วยกันเองว่าใครรู้เรื่องในข้อมูลที่ต้องการบ้าง ชาวบ้านก็ได้แนะนำให้ไปหาบุคคลที่ผู้วิจัยต้องการข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับเก็บข้อมูลในประเด็นต่อไปนี้

4.3.1 ประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน การเข้ามาของ

ชลประทาน ความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางการเกษตร และระบบการผลิตทางการเกษตรในยุคเดิมที่ใช้น้ำจากเหมืองฝายในการผลิต คือการทำนาและปลูกยาสูบ ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้อาวุโสที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ยายสุทา แม่อุ้ยแก้ว พ่ออุ้ยมี พ่ออุ้ยปั้น พ่อตาคำ ซึ่งแต่ละคนต่างก็เข้ามาอยู่ในชุมชนตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะยายสุทาซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุสามารถให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาความเป็นมาของชุมชน และความเชื่อพิธีกรรมต่างๆ ได้อย่างละเอียด

4.3.2 ประเด็นเกี่ยวกับระบบการผลิตทางการเกษตรยุคหลังจากชลประทานเข้า

มาคือการทำนาในปัจจุบัน การปลูกมันอลู และการปลูกข้าวโพด ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ อ้ายบุญศรี ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความยอมรับในเรื่องการปลูกมันอลูมากที่สุด เพราะครอบครัวของอ้ายบุญศรี นำมันอลูมาปลูกในชุมชนเป็นครั้งแรกและอ้ายบุญศรีมีความรู้จนสามารถแนะนำสูตรของตนให้คนอื่นปลูกตาม และยังเป็นนายหน้าให้บริษัทและโรงงานมันอลู อ้ายพล เป็นคู่แข่งปลูกมันอลูกับอ้ายบุญศรีโดยใช้สูตรของตนเอง ในส่วนของ อ้ายประสิทธิ์ อ้ายหน่อแก้ว อ้ายสว่าง อ้ายสำเนา พี่มิ่ง พี่ติ่ม พี่สมบุญ อ้ายแก้วเป็นชาวบ้านที่อยู่ในระบบการผลิตมีความรู้ความเข้าใจดีในแต่ละเรื่องของระบบการผลิตทางการเกษตรตั้งแต่ในเรื่องของการทำนาปลูกข้าว มันอลู ข้าวโพด และยาสูบ ซึ่งให้ข้อมูลได้มากที่สุดและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

4.3.3 ประเด็นเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์

ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร คือ การช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน และการร่วมกิจกรรมอื่นของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรเช่น ระบบความสัมพันธ์ในพิธีกรรมทานข้าวใหม่ ผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้ ได้แก่ อุ้ยหนาน อ้ายสม อ้ายอินทร อ้ายถวิล อ้ายจำเนียร อดีตพ่อหลวงสุเทพ ยายสุทา และ

ท่านพระครูวิเชียร ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความรู้ความเข้าใจอย่างดีในส่วนนี้จึงสามารถวิเคราะห์แยกแยะออกมาให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ได้ชัดเจน

4.4 วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- ข้อมูลบริบทของชุมชน ทางด้านสภาพทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ ที่ตั้งอาณาเขต ประชากร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยการใช้เทคนิคการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษาชุมชนเนื่องจากบ้านกลางพัฒนาเป็นชุมชนที่ทางกลุ่มผู้วิจัยเลือกในการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้านในภาคเรียนที่ 2/2545 คือรายวิชาการใช้สื่อและแหล่งความรู้ในการศึกษานอกระบบ การฝึกผู้ให้การอบรมสำหรับงานการศึกษานอกระบบ และรายวิชาพัฒนาโครงการศึกษานอกระบบ จากการเดินสำรวจทำให้ทราบสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น ลักษณะการตั้งบ้านเรือน แผนที่ทางกายภาพทำให้ทราบทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ถนน ลำเหมือง คลอง ชลประทาน แผนที่ทางสังคมทำให้ทราบ จำนวนครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และเก็บข้อมูลทุติยภูมิโดยการศึกษาข้อมูลจากบันทึกกองทุนหมู่บ้าน จากแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.2ค.) ข้อมูลจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่แฝกใหม่ ข้อมูลจากสถานีอนามัยตำบลแม่แฝกใหม่ และข้อมูลจากงานวิจัยเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำเกษตรกรในชุมชนชนบทภาคเหนือซึ่งทำในพื้นที่บ้านกลางพัฒนา และได้สัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านเพิ่มเติมทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยให้เข้าใจชุมชนเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชุมชน ทั้งสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน เช่น อาชีพ การถือครองที่ดิน รายได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น การเข้ามาของชลประทาน การปลูกข้าว การปลูกยาสูบ การปลูกมันน่อลู และการปลูกข้าวโพด หลังจากได้ ข้อมูลทั้งด้านปฐมภูมิและทุติยภูมิแล้ว ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบวิเคราะห์ความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลต่อไป

- ข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน การเข้ามาของชลประทาน ความเชื่อและพิธีกรรม ระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร ทั้งด้านการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน และการร่วมกิจกรรมอื่นจากในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่มีความจดจำและสามารถลำดับเหตุการณ์และที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตซึ่งทำให้สามารถมองเห็น การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนมาจนถึงปัจจุบันได้ กระบวนการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรกผู้วิจัยทำโดยพูดคุยและ

สัมภาษณ์กลุ่มผู้อาวุโสตอนผู้วิจัยเข้าไปศึกษาเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้าน และระยะหลังตอนผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยขอให้ขยายสาขาผู้วิจัยไปยังบ้านที่สามารถจดจำและลำดับเหตุการณ์ประวัติความเป็นมาของชุมชนและรู้ถึงระบบการผลิตในยุคเดิมการจัดการน้ำโดยระบบเหมืองฝายโดยไปนั่งพูดคุยกันและเล่าให้ฟังอย่างเป็นกันเอง บ้านที่ขยายสาขาไปเป็นบ้านของพ่ออุ้ยมีซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่มาอยู่ดั้งเดิมทำให้รู้การเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดีและในการพูดคุยกันก็มีขยายสาขา พ่ออุ้ยมีและแม่อุ้ยแก้วพร้อมลูกๆ อีกหลายคนที่ย่อยช่วยกันเสริมประเด็นที่ผู้วิจัยไม่ค่อยเข้าใจทำให้ได้ข้อมูล พร้อมกับการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมกันด้วยและนอกจากนี้ยังได้พูดคุยและสัมภาษณ์จากผู้อาวุโสคนอื่นๆ เพิ่มเติมอีกหลายๆ คน การเก็บข้อมูลในส่วนนี้ส่วนใหญ่ผู้วิจัยได้ทำที่บ้านของผู้ให้ข้อมูล

- ข้อมูลในยุคปัจจุบันหลังจากระบบการผลิตทางการเกษตรเปลี่ยนแปลงการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับยุคปัจจุบันนี้ผู้วิจัยได้วางแผน และกำหนดประเด็นคำถามการวิจัยไว้อย่างกว้างๆ เพื่อวางแผนเป็นแนวในการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล โดยที่ประเด็นคำถามมุ่งตอบวัตถุประสงค์การวิจัยให้มากที่สุด และนอกจากนี้ยังมีคำถามย่อยรองลงไปอีกเพื่อที่ได้ทราบข้อมูลในเชิงลึกต่อไป และขณะสัมภาษณ์มีการจดบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และมีการสนทนากันเป็นกลุ่มในบรรยากาศการพูดคุยอย่างเป็นกันเอง การเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้ก็ทำเหมือนกับในส่วนแรกต่างกันตรงที่การเก็บข้อมูลในส่วนของการระบบการผลิตยุคหลังจากชลประทานเข้ามา ส่วนใหญ่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลตอนผู้ให้ข้อมูลกำลังทำงานหรืออยู่ในไร่เนาทำโดยการเข้าไปพูดคุยในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลทำงาน เช่น ตอนผู้ให้ข้อมูลปลูกมันอลู ซึ่งการปลูก มันอลูมีคนมาช่วยกันปลูกเป็นจำนวนมากมีทั้งพวกที่เอามือเอาวันกัน และพวกที่เป็นแรงงานรับจ้างการเก็บข้อมูลในขณะที่ทำงานไปด้วยก็มีคนพร้อมที่ช่วยกันวิเคราะห์ตรวจสอบทุกระยะของข้อมูลทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

5. การตรวจสอบข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดไว้ว่าต้องการข้อมูลเพื่อตอบคำถามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อใด ดังนั้นเมื่อออกเก็บข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นพร้อมตรวจสอบ ข้อมูลแต่ละแห่งว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ และข้อมูลที่ได้มานั้นสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้เพียงพอหรือไม่ ถ้ายังไม่เพียงพอก็กลับไปวางแผนและกำหนดประเด็นคำถามเพิ่มเติมเพื่อที่นำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์และดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไปจนสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลนี้ผู้วิจัยให้ผู้รู้ในชุมชนร่วมตรวจ

สอบกับผู้วิจัย คือ นายสุทา พระครูวิเชียร และผู้วิจัยยังได้ทำการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลดังนี้คือการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน ได้แก่ การเปลี่ยนแหล่งข้อมูลบุคคลที่ใช้ให้หลากหลายออกไป เช่น สัมภาษณ์นายสุทา พ่ออู๋มี และคนอื่นๆ ในเรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชนเพื่อตรวจสอบประวัติความเป็นมาของชุมชนว่าตรงกันหรือขัดแย้งกันอย่างไร เพราะอะไร และผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มคนได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่มาช่วยร่วมกันให้ข้อมูลพร้อมตรวจสอบข้อมูลในส่วนของระบบการผลิตทางการเกษตรในยุคเดิมการจัดการน้ำโดยระบบเหมืองฝาย และกลุ่มผู้ที่มาร่วมกันปลูกมันอู๋ให้ข้อมูลและช่วยกันตรวจสอบข้อมูลในส่วนของระบบการผลิตทางการเกษตรในยุคปัจจุบัน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 2 ช่วงของยุคการผลิตโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้แต่ละประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอการวิจัยโดยการบรรยาย อธิบาย และสรุปเชิงวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนในเขตชลประทานภาคเหนือ ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์โดยพิจารณาถึงบุคคล สถานที่และเวลา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มจากข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิที่เก็บรวบรวมมาได้เบื้องต้น โดยนำข้อมูลมาจัดให้เป็นระบบและหาความหมายแยกแยะองค์ประกอบเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลในเบื้องต้นก่อนโดยมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นกระบวนการองค์ประกอบ และปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรที่เกิดขึ้นในชุมชน ข้อมูลที่วิเคราะห์ได้ในส่วนนี้ใช้เป็นส่วนที่ชี้ให้เห็นความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบทของชุมชนที่ได้ทำการศึกษาและที่เป็นข้อมูลในส่วนอื่นๆ ที่อยู่ในกรอบที่ทำการศึกษาหรือตามวัตถุประสงค์ที่ทำการศึกษามีลักษณะเป็นภาพรวมหรือองค์ประกอบของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ซึ่งกันและกันอีกมากมายในระดับลึกซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการวิเคราะห์ข้อมูลจึงวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กันในแต่ละครั้งวิเคราะห์โดยได้ดำเนินการภายใต้การกำหนดความหมายและความจริงของกลุ่มประชากรเป็นสำคัญโดยยึดเอาหน่วยพฤติกรรมที่เกิดจากการเก็บข้อมูลซ้ำจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันตามวัตถุประสงค์ที่ทำการศึกษามาเป็นฐานในการวิเคราะห์ตีความเพราะผู้วิจัยเชื่อว่าไม่มีใครที่จะล่วงรู้ความจริงไปมากกว่าคนในพื้นที่ที่เป็นเจ้าของพฤติกรรม และใช้

ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วตามสถานะความเป็นจริงมาอธิบายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตร และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ให้ผู้รู้ในชุมชนวิเคราะห์ร่วมกับผู้วิจัย คือ พระครูวิเชียร โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่จำแนกแยกแยะหาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงไปให้ท่านพระครูอ่านและตรวจสอบวิเคราะห์ความถูกต้องและความเที่ยงตรงของข้อมูลพร้อมกับผู้วิจัยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายและการสรุปเชิงวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดที่กำหนดไว้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved